

הרפורמיסטים באיראן: מכישלון להתפכחות

ח צימט | 3 בפברואר, 2026 | גיליון 2095

הדיכוי הברוטלי של גל המחאה באיראן הביא להקצנה בהתייחסות בקרב המחנה הרפורמיסטי כלפי המשטר. בכירים רפורמיסטים, שבעבר הקפידו לנהל שיח זהיר ומרוסן תוך מחויבות לעקרונות היסוד של הרפובליקה האסלאמית, מבטאים בימים האחרונים עמדות שיש בהן כדי לערער על עצם התפיסה הפוליטית שעליו נשען המשטר הנוכחי. זאת, לאחר שבמשך שנים הדגישו הרפורמיסטים את הצורך בשינוי הדרגתי על פני שינוי מהפכני. עמדות אלה, לצד כישלונותיהם המתמשכים של הרפורמיסטים בקידום השינויים הנדרשים, הולידו תחושת אכזבה גוברת בקרב הציבור מהמחנה הרפורמיסטי ומיכולתו לשמש חלופה שלטונית ממשית. ואולם, לנוכח המבוי הסתום שאליו נקלעה הרפובליקה האסלאמית והעמקת משבר הלגיטימציה של המשטר, ניכר מאמץ מחודש מצד הרפורמיסטים להציג עצמם כחלופה שלטונית אפשרית, בעיקר על רקע היעדר חלופות פוליטיות ברורות אחרות מבית. יכולתם של הרפורמיסטים לארגן מחאה בשלב הנוכחי כמעט ואינה קיימת, שכן רבים ממנהיגיהם כלואים או מודרים, והתמיכה הציבורית בהם נשחקה עד מאוד. עם זאת, בתרחיש של ערעור יסודות המשטר עשויים להיפתח הזדמנויות חדשות להנהגה מתונה יותר מבית, במיוחד בהובלת גורמים שלא נטלו חלק בתהליכי קבלת ההחלטות בעשורים האחרונים וחלקם אף שילמו מחיר אישי יקר על עמדתם. גורמים אלה עשויים לשמש גב רעיוני לשלב שלאחר ערעור המשטר ולהיות גשר, ייתכן זמני, בין שלב המחאה לשלב כינונו של סדר פוליטי חדש.

הדיכוי הברוטלי של גל המחאה שפרץ באיראן בסוף דצמבר 2025 מבשר נקודת שבר נוספת לא רק ביחסי המשטר עם הציבור אלא גם בקרב המחנה הרפורמיסטי. בכירים רפורמיסטים, שבעבר הקפידו לנהל שיח זהיר ומרוסן תוך מחויבות לעקרונות היסוד של הרפובליקה האסלאמית, הקצינו בימים האחרונים את התבטאויותיהם בתגובה להתפתחויות במדינה ואף מערערים על עצם התפיסה הפוליטית שעליו נשען המשטר הנוכחי. מנהיג האופוזיציה הרפורמיסטית, מיר-חוסין מוסוי, שעמד בראש תנועת המחאה ("התנועה הירוקה"), שפרצה בקיץ 2009 על רקע טענות האופוזיציה לזיוף תוצאות הבחירות לנשיאות, [האשים](#) את המשטר באובדן דרך וקרא לעריכת משאל עם ולכינון חוזה חברתי חדש. בהצהרה שפרסם ממעצר הבית, שבו הוא נתון מאז 2011, האשים מוסוי בן ה-84 את שליטי איראן בבגידה ובביצוע פשעים חמורים נגד העם האיראני. הוא קרא לכוחות הביטחון להניח את נשקם ולמנהיגי המדינה לפרוש מהשלטון ולקיים משאל עם על חוקה חדשה. יו"ר הפרלמנט לשעבר, מהדי כרובי, שהנהיג לצד מוסוי את "התנועה הירוקה", [טען](#) כי השלטון איבד כל בסיס מוסרי להמשך שלטונו ללא הסכמת העם. כרובי האשים את מנהיג איראן, עלי ח'אמנהאי, כאחראי המרכזי למצב הקשה שבו נתונה איראן, בשל מדיניותו ההרסנית בזירה הפנימית ובמדיניות החוץ ובכלל זה התעקשותו על פרויקט גרעין יקר וחסר תוחלת. לדבריו, הדרך היחידה ליציאה מן המשבר הנוכחי היא הכרה בזכותו של העם להגדרה עצמית באמצעות משאל עם.

בכירים נוספים במחנה הרפורמיסטי, ובהם האסירים הפוליטיים [נרגס מוחמד](#), זוכת פרס נובל לשלום, ומוסטפא תאג'זאדה, הצטרפו לביקורת החריפה. תאג'זאדה [תיאר](#) במכתב ששלח מכלא אווין את דיכוי המחאות כמעשה חסר תקדים מאז המהפכה החוקתית בראשית המאה ה-20. הוא קרא להקמת ועדת חקירה עצמאית לבירור היקף האירועים והטיל את האחריות למצב הנוכחי על שלטון אנשי הדת בהנהגת ח'אמנהאי, שלדבריו סירב להיענות לדרישות הציבור ולכבד את רצון הרוב. גם הנשיא לשעבר, חסן רוחאני, הצטרף לביקורת החריפה על השלטונות. הוא [הדגיש](#), כי ההתעקשות מול העם מובילה את המדינה למבוי סתום וקרא לרפורמה רחבה ומשמעותית, לפיתוח מערכת מפלגתית אמיתית, לעריכת משאלי עם בסוגיות מרכזיות ולהתחייבות לפעול בהתאם להכרעת הרוב. לדבריו, אין די בתיקונים מצומצמים, שאינם מסוגלים לחלץ את איראן מן המשבר העמוק שבו היא מצויה.

התנועה הרפורמיסטית צמחה מתוך המערכת הפוליטית האיראנית החל מן המחצית השנייה של שנות ה-90 והגיעה לשיאה בסוף אותו עשור ובראשית המאה ה-21 עם בחירתו של מוחמד ח'אמנאי לנשיאות במאי 1997 וכינונו של פרלמנט (מג'לס) בעל רוב רפורמיסטי בשנת 2000. [המחנה הרפורמיסטי](#) נשען על תמיכה ציבורית רחבה והזון ממורת רוח עמוקה בציבור נוכח כישלונות המהפכה והתנהלות המשטר. הוא כלל מגוון רחב של קבוצות אינטרס וארגונים פוליטיים, אשר המכנה המשותף המרכזי ביניהם היה הרצון לשנות את המצב הקיים, אם כי במסגרת כללי המשחק של הרפובליקה האסלאמית. הרפורמיסטים לא ערערו על עצם קיומו של המשטר האסלאמי, ולכל היותר ביקשו לקדם תיקונים שיאפשרו לו להסתגל למציאות המשתנה ולהגביר את סיכויי לשרוד לאורך זמן. גם אם בטווח הארוך עשויים היו תיקונים אלה להוביל לשינוי עמוק יותר במאפייני המשטר באיראן, הרי שלפחות הזרם המרכזי במחנה הרפורמיסטי הדגיש בעקביות את הצורך בשינוי הדרגתי (אבולוציוני) ולא מהפכני (רבולוציוני).

כישלון "התנועה הירוקה", הדיכוי הפוליטי שבא בעקבותיה והשתלטותם המחודשת של השמרנים על המוסדות הנבחרים בראשית העשור השני של המאה ה-21 חוללו תהליך של חשיבה מחודשת בקרב הרפורמיסטים. לקראת הבחירות הפרלמנטריות בשנת 2012 החליטו הארגונים הרפורמיסטים המרכזיים להחרים את הבחירות, בטענה שהשלטונות לא הבטיחו תנאים מינימליים לקיומן של בחירות הוגנות. החרמת הבחירות הותירה את הזירה הפוליטית בידי רשימות מועמדים המזוהות עם הימין השמרני והובילה לכינונו של מג'לס הנתון לשליטה שמרנית מוחלטת. לעומת זאת, לקראת הבחירות לנשיאות בשנת 2013, גבר בקרב הרפורמיסטים החשש מפני ניצחונו של מועמד המזוהה עם הימין הרדיקלי. לנוכח זאת החליטו להתייצב מאחורי רוחאני, תוך השלמה עם הצורך להסתפק – לפחות בטווח הקצר – בהישגים מוגבלים: שיפור המצב הכלכלי, הגברת הפתיחות כלפי המערב וצמצום זהיר והדרגתי של מעורבות הממשלה בחיי האזרחים.

על רקע גלי המחאה שפרצו באיראן מסוף 2017 ו[האכזבה המתמשכת](#) מתפקודו של הנשיא רוחאני, התחדש השיח הנוקב בקרב הרפורמיסטים סביב עתידה של תנועת הרפורמות. בעת הרכבת ממשלתו השנייה של רוחאני בשנת 2017, התברר כי הנשיא, שהעדיף להימנע מעימות עם הממסד הדתי השמרני, התעלם מרוב דרישותיהם של הרפורמיסטים. האתגרים הפנימיים והחיצוניים שניצבו בפני הרפובליקה האסלאמית חידדו את הדילמה בקרב הרפורמיסטים בין הצורך להמשיך ולתמוך בנשיא כ"רע הכרחי" לבין החשש מהזדהות גוברת עם כישלונותיו. לנוכח החרפת העימות בין הציבור למשטר וכישלון הממשלה לספק מענה למצוקות האזרחים, החלו אינטלקטואלים ואנשי רוח רפורמיסטים

בולטים [להזהיר](#) מפני התחזקותם של גורמים רדיקלים, שאינם מסתפקים ברפורמות הדרגתיות אלא חותרים לשינוי משטר כולל. לטענת הרפורמיסטים, אף שפעילותם של מתנגדי המשטר התמקדה באותה עת בעיקר מחוץ לאיראן, השפעתם על דעת הקהל הפנימית עלולה להתרחב ככל שהמצוקות הפנימיות יעמיקו והממשלה תיכשל בפתרון. על רקע זה קראו אינטלקטואלים ופעילים פוליטיים רפורמיסטיים לבחינה מחודשת של אסטרטגיית הפעולה של התנועה הרפורמיסטית במטרה להציב אותה מחדש כחלופה רלוונטית הן למחנה השמרני והן לאופוזיציה הרדיקלית המערערת על עצם קיומה של הרפובליקה האסלאמית.

תחושת המצוקה במחנה הרפורמיסטי, במיוחד על רקע חולשתם המבנית של הרפורמיסטים וחוסר יכולתם להתמודד עם אחיזתם האיתנה של השמרנים בכל מוקדי הכוח, ניכרה היטב בטור דעה ש[התפרסם](#) חודשים ספורים לפני הבחירות לנשיאות ביוני 2021 באתר עצר-איראן תחת הכותרת: "היו שלום, רפורמות". עורך האתר, ג'עפר מוחמדי, טען כי חולשת ממשלת רוחאני והתנהלותה המעשית הובילו להסתלקותה ההיסטורית והרשמית של תנועת הרפורמה. אף כי הצורך ברפורמה בענייני המדינה עודנו קיים, קבע מוחמדי, הרי שתנועת הרפורמה במתכונתה הנוכחית הגיעה אל קיצה, לאחר שאיבדה לא רק את כיוונה האסטרטגי אלא גם את הבסיס החברתי שעליו נשענה. ואכן, כישלונותיהם המתמשכים של הרפורמיסטים הולידו תחושת אכזבה גוברת בקרב הציבור מהמחנה הרפורמיסטי ומיכולתו לשמש חלופה שלטונית ממשית. הקריאות שנשמעו במהלך גלי המחאה העממית החל משלהי העשור השני של המאה ה-21 בנוסח ["שמרנים, רפורמיסטים, הסיפור נגמר עבור כולכם!"](#) העידו היטב על אובדן האמון בשני המחנות הפוליטיים המרכזיים באיראן. בעיני רבים בציבור האיראני, הפכו הרפורמיסטים לחלק מן הבעיה עצמה: שותפים לאשליה של אפשרות לשינוי הדרגתי, שסיפקה למשטר לגיטימציה והאריכה את חייו, מבלי להביא לשינוי מהותי באופיו הדכאני או במדיניותו.

ואולם, לנוכח המבוי הסתום שאליו נקלעה הרפובליקה האסלאמית והעמקת משבר הלגיטימציה של המשטר, ניכר מאמץ מחודש מצד הרפורמיסטים להציג עצמם כחלופה שלטונית אפשרית, בעיקר על רקע היעדר חלופות פוליטיות ברורות אחרות. בשנה האחרונה ניכרה התעוררות מחודשת בקרב הרפורמיסטים. לאחר מלחמת 12 הימים ביוני 2025 [פרסמה](#) "חזית הרפורמות" הצהרה ובה שורה של דרישות לשינויים מרחיקי לכת במדיניות הפנים והחוץ של איראן, ובכלל זה חידוש המשא ומתן עם ארצות הברית, השעיית העשרת האורניום בתמורה להסרת הסנקציות, שחרור כלל האסירים הפוליטיים, ביטול קוד הלבוש האסלאמי והרחקת משמרות המהפכה ממעורבות פוליטית. דרישות אלה הביאו לידי ביטוי הכרה מצד החוגים הרפורמיסטיים הן בצורך הדחוף להציע מענה למשברים המחרפים מבית והן בהזדמנות מחודשת, שנוצרה בתקופה של הפקת לקחים והיערכות לעידן שלאחר מותו של ח'אמנהאי, לחיזוק מעמדם בזירה הפוליטית.

על רקע ההתפתחויות הדרמטיות בשבועות האחרונים, ניתן להצביע על ארבעה [תרחישים פוליטיים](#) מרכזיים באיראן. ראשית, המשך הסטטוס קוו תוך שקיעה הדרגתית ומתמשכת של המשטר, בדומה לשלביה האחרונים של ברית המועצות תחת השלטון הסובייטי, עד למותו של ח'אמנהאי בן ה-87, שעשויו להוביל לקריסת המשטר מבפנים. שנית, שינוי משטר מהפכני, שיוביל להפלת הרפובליקה האסלאמית. אף שאין לפסול אפשרות זו בהינתן חידוש המחאות העממיות, ספק אם אפשרות זו סבירה בשלב הנוכחי, במיוחד כל עוד האליטה הפוליטית והצבאית-ביטחונית, לרבות מנגנוני הדיכוי, משמרת

את לכידותה הפנימית. שלישית, [שינוי במשטר](#), כלומר השתלטות של גורמים באליטה הפוליטית-צבאית-ביטחונית, ובכלל זה משמרות המהפכה, על הנהגת המדינה ומעבר למודל שלטוני חלופי במאפיינים אוטוריטריים-צבאיים. רביעית, ערעור יסודות המשטר כתוצאה מהתערבות צבאית זרה, בדגש על תקיפה אמריקאית, שתפגע קשות בצמרת השלטונית והביטחונית באופן שיחולל טלטלה משמעותית במשטר ויחייב את הרפובליקה האסלאמית לבצע תפנית שלטונית ניכרת, למשל באמצעות קיום משאל עם על דמות המשטר או בחירות חופשיות.

בכל אחד מן התרחישים הללו בולטת בעיית היעדר אופוזיציה מאורגנת ומונהגת מבית. מאז התבססות אנשי הדת בשלטון בסתיו 1981 דוכאו רוב מוקדי האופוזיציה ורבים מפעילי האופוזיציה נכלאו, ירדו למחתרת או נאלצו לגלות מארצם. פעילותם של רוב ארגוני האופוזיציה המוכרים מוגבלת כיום בעיקר לגולה האיראנית בצפון אמריקה ובאירופה, והיא מתאפיינת לרוב בפיצול פנימי על בסיס פוליטי, אידאולוגי, פרסונלי או אתני. ארגון [המונ'אחדין-ח'לל](#) מציג אידיאולוגיה המשלבת רעיונות אסלאמיים-שיעים ומרקסיסטים. פעילות הארגון נגד המשטר המלוכני באיראן החלה בראשית שנות ה-70. זמן קצר לאחר המהפכה האסלאמית התפתח עימות חריף בין הארגון לבין המשטר החדש, שנקט צעדי דיכוי קיצוניים נגד פעיליו. בעקבות זאת העביר הארגון את עיקר פעילותו לעיראק, שם התייצב לצד משטר סדאם חוסיין ואף השתתף במהלך שנות ה-80 במבצעים צבאיים שניהל צבא עיראק נגד איראן במסגרת המלחמה בין שתי המדינות. בשל כך, איראנים רבים, כולל אלה המבקרים את המשטר הנוכחי, מחשיבים את פעילי הארגון לבוגדים והיקף התמיכה בו באיראן גופא מוגבל מאוד.

בשנים האחרונות גברה פעילותן של קבוצות המזדהות בגלוי עם חוגים מלוכניים הקוראים לכינון משטר מלוכני חוקתי באיראן בהנהגתו של [חא פהלוי](#), בנו של השאה המודח. בגלי המחאה האחרונים באיראן בלטו באופן חסר תקדים קריאות אהדה למייסד השושלת הפהלוית ואף נשמעו קריאות להחזרת המשטר המלוכני בהנהגתו של חא פהלוי. עם זאת, עדיין קיים ספק משמעותי אם הנוסטלגיה כלפי השושלת הפהלוית משקפת בעיקר תסכול וייאוש מהמשטר הנוכחי או הכרה רחבה ברזא פהלוי כנציג מוסכם ומקובל על רוב הציבור. יתרה מכך, בשנים האחרונות נחל בנו של השאה כישלון מתמשך בכינון אופוזיציה יעילה ומאורגנת. אפילו הקואליציה שהקים באוניברסיטת [ג'ורג'טאון](#) בווישינגטון די.סי. בפברואר 2023 קרסה כעבור מספר חודשים בשל חילוקי דעות פנימיים. גם [הצהרתו הדרמטית](#) בקיץ 2025, שלפיה הצליח לגייס עשרות אלפי עריקים מקרב הכוחות המזוינים האיראניים, לא התגשמה בגל המחאות האחרון.

לפיכך, בתרחיש של ערעור יסודות המשטר עשויות להיפתח הזדמנויות חדשות להנהגה מתונה יותר מבית, במיוחד בהובלת גורמים שלא נטלו חלק בתהליכי קבלת ההחלטות בעשורים האחרונים וחלקם אף שילמו מחיר אישי יקר בגין עמדתם המתריסה כלפי המשטר. יכולתם של החוגים הרפורמיסטיים לארגן מחאה בשלב הנוכחי כמעט שאינה קיימת, שכן רבים ממנהיגיהם כלואים או מודרים, והתמיכה הציבורית בהם נשחקה עד מאוד. עם זאת, הם עשויים לשמש גב רעיוני לשלב שלאחר ערעור המשטר ולמלא תפקיד של גשר, ייתכן זמני, בין שלב המחאה לשלב כינונו של סדר פוליטי חדש. במצב כזה, לא מן הנמנע כי חלק מהציבור, גם אם אינו רואה ברפורמיסטים פתרון ארוך טווח ואף מזהה את חלקם עם כישלונותיה, מחדליה ועוולותיה של הרפובליקה האסלאמית, יסכים לראות בהם שחקנים רלוונטיים. זאת, לכל הפחות עד להתייצבותה של הנהגה מוסכמת חדשה בדרך של בחירות חופשיות או משאל

עם במעבר לסדר פוליטי חלופי התלוי במידה רבה ביכולת לכונן קואליציה רחבה של מגזרים בעלי השקפות שונות ואף מנוגדות.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט